

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

62-63

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • מנחם אב תשע"ב

דברי התעוררות ומספד לע"נ גאון ישראל מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל

סגי, והיינו שזה ודאי צריכים תפילה, ולא שייך הצלחה בתורה בלי תפילה, והחידוש הוא שלא די בתפילה ובקשת רחמים, וצריך גם להרבות בישיבה ולהתאמץ בכל כוחו בשקידת התורה, ועל ידי זה זוכים לחכמת התורה.

וכיצד שייך להרבות בישיבה? הרי קשה מאד ללמוד בהתמדה ובשקידה. העצה לזה היא על ידי המתקנות, וכפי שאנו אומרים בברכות התורה "והערב נא השם אלוקינו את דברי תורתך בפנינו ובפי עמך בית ישראל" - מבקשים על עצמנו ועל כלל ישראל שנרגיש את מתיקות התורה, וכשמרגישים את המתקנות כבר לא קשה להרבות בישיבה, כי דבר מתוק מושך את הלב.

ובאמת כתוב על דברי תורה (תהלים יט, יא) "ומתוקים מדבש ונופת צופים", והיינו שדברי תורה מתוקים יותר מדבש. וגם, דבש אי אפשר לאכול הרבה וכמו שכתוב (משלי כה, כז) "אכול דבש הרבות לא טוב", ואם אוכלים הרבה דבש זה נמאס, אבל דברי תורה מתוקים יותר מדבש, ויש בהם מתיקות מיוחדת שאינה נמאסת אף פעם.

וההפלאה בהקדמתו ביאר מה שאומרים בתפילת שבת "כולם ישבעו ויתענגו מטובך", ולכאורה לאחר השביעה זהו אכילה גסה, ומה שייך עוד תענוג לאחר השביעה? וביאר ההפלאה כי 'מטובך' הכוונה על דברי תורה וכמאמרם אין טוב אלא תורה, ותורה משביעה את הנפש כמו שאמרו (ברכות יד, א) המשביע עצמו מדברי תורה, ומתיקות התורה זהו תענוג שנמשך גם לאחר השביעה.

ונתבאר כי העצה להתמדת התורה היא על ידי המתקנות, ותפילה של "והערב נא". ויש עוד עניין בתורה ללמוד מתוך סקרנות, וכמו שפירש"י על הפסוק (דברים ו, ו) "והיו הדברים האלה אשר אנוכי מצווך היום" - כדיוטגמא חדשה, והיינו כמו חוק חדש שיצא מאת המלך, שזה מאד מעניין ונוגע לכל אחד ואחד, וגם אם אין זה נוגע לעצמו, זה מאד מעניין, ויש סקרנות לדעת את החוק.

וכך גם לימוד התורה צריך להיות מתוך סקרנות, מעניין לדעת מה התירוץ ומה הקושיא ומה ההלכה בכל חלקי התורה, וכמו להבדיל שיש חדשות, וכל יום יש עיתון חדש ורוצים לדעת את החדשות של אותו היום, ומתעניינים גם לדעת מה נעשה באמריקה, מפני שיש לאדם טבע של סקרנות, כך גם צריכים ללמוד תורה מתוך סקרנות, וכשלומדים מתוך סקרנות זה כבר לא קשה.

אבל יש תנאי לזה, כיצד לומדים מתוך סקרנות? אם הלימוד הוא לפי כוחו ולפי טבעו, וכמו להבדיל בעיתון, אם המאמר כתוב בשפה קלה מאד זה מושך ומעניין, אבל אם כתוב בשפה ספרותית קשה, זה משעמם ולא מושך, לכן אם רוצים שהתורה תהיה עם סקרנות ומתיקות, צריכים ללמוד לפי כוח ההבנה של כל אחד ואחד, כי אז הלימוד מעניין ומושך.

וצריכים לדעת עוד כי עיקר הגדלות בתורה הוא בסברא, וכמו שמפורש בגיטין (ו, ב) כי מי שאינו בעל סברא הוא לא אדם גדול, אבל

בטלו השקדנים

דברים שנאמרו בעצרת המספד המרכזית בכולל חזון איש

יש שני חלקים בהספד, האחד הוא לספר בשבחו של הנפטר, וגם יש עניין לומר דברים המשברים את הלב, כדי שהציבור יתעורר לתשובה, ולזה צריכים לדעת מה הציבור הפסיד, מה חסר לנו עכשיו, שזה סיבה לשבר את הלב.

ידוע ההתמדה של הנפטר הגדול, לא יאומן כי יסופר, הדבקות בתורה מתוך שמחת התורה, ממש למעלה מן הטבע איך שהיה דבוק בתורה, והתורה משמחת אותו.

כשנמצא אדם גדול כזה בדור, הוא משפיע על כל הדור, וכל סוג של גדלות משפיע על הדור גדלות, כמו שאמרו בתוספתא בסוטה (יב, ה) עד שלא נגנו אליהו הייתה רוח הקודש מרובה בישראל, וכשנגנו אליהו נסתלקה רוח הקודש מן הנביאים, כי הנבואה של הנביאים הייתה מכוח השפעתו של אליהו הנביא, ומשנגנו אליהו בטלה ההשפעה.

ומצינו במשנה בסוף סוטה (מט, א) "משמת בן עזאי בטלו השקדנים", ולא אמרו בטלה 'שקידה' אלא בטלו 'השקדנים', כי בחייו של בן עזאי היו הרבה שקדנים, מפני שהוא היה שקדן גדול מאד, וכמו שמובא בגמרא (יבמות סג, ב) שאמר ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה, ושקידתו נתנה כוח השפעה של שקידה על כל הציבור, ומשמת נסתלקה ההשפעה ובטלו השקדנים.

ומובא שם בגמרא בסוטה עוד דברים כאלה, שמשמת אדם גדול באיזה מעלה, חסר ההשפעה על כל הציבור, ולמשל אמרו שם (מח, א) "משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים", אפילו שעדיין היו נביאים, אבל נביאים הראשונים מתו, ונביאים האחרונים הם בדרגה נמוכה יותר, וכיון שהיה חסר הדרגה של נביאים הראשונים, בטלו אורים ותומים.

לכן עכשיו כשחסר לנו הנפטר הגדול עם ההתמדה שלו, זהו כמו שמת בן עזאי, כי בחייו נתן כוח השפעה של התמדה בתורה על כל הציבור, על הרבה מתמידים יותר קטנים ממנו, ומשמת רבי יוסף שלום בטלו השקדנים, וחסר ההשפעה של שקידת התורה.

מה העצה להיות שקוד בתורה? יש גמרא (נדה ע, ב) ששאלו את רבי יהושע בן חנניה מה יעשה אדם ויחכם - מה צריך לעשות כדי לקבל חכמת התורה ולהיות גדול בתורה? אמר להם, ירבה בישיבה וימעט בסחורה, והיינו שצריך לעסוק הרבה בתורה, אמרו, הרבה עשו ולא הועיל להם, אמר להם יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, והיינו שצריכים גם להתפלל על סייעתא דשמיא.

הקשו שם בגמרא מאי קא משמע לן, ופירש"י, למה ליה למימר להו ירבה בישיבה, הואיל וברחמים הדבר תלוי, ותירצו דהא בלא הא לא

מי שרק אינו יודע מימרא, אין בכך ראייה שהוא לא אדם גדול, מפני שאין הדברים כתובים ולא שמע את המימרא מרבו, ואמנם בימינו שהכל כתוב, גם מי שאינו יודע מימרא אינו אדם גדול, והוא טועה בדבר משנה.

הדבקות בתורה היא על ידי ריכוז המחשבה בתורה כל אחד לפי כוחו, וכשהמוח מרוכז ומרותק עם כל כוח המחשבה בתורה, אם אין בראש שום דבר אחר, והמוח לומד עם כל הריכוז המלא להתעמק ולהתעמק, זה מקדש את האדם יותר מכל המצוות, וכמו שאמרו (אבות ו, א) "ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים", ופירש שם ברוח חיים "כי התורה יותר גדולה אפילו ממעשים טובים".

ומעשה שהיה באחד שחיפש עצות כיצד לקבל אהבת השם, ונסע לאחד בעל מדרגה מירושלים, והלה אמר לו שיקבע לימוד בספר ישב שמעתתא, ועשה כך והרגיש באמת שהוא מתעלה באהבת השם, ומרגיש יותר את האמונה, מפני שהספר שב שמעתתא הוא ספר עמוק מאד, וגם מושך את הלב, וצריך להתרכז בזה מאד, וכשהראש מרוכז בתורה זה מקדש את האדם, ומרגיש יותר אהבת השם.

מה החיזוק למעשה? אנו מזכירים תמיד את הגמרא בברכות (לב, ב) תנו רבנן ארבעה צריכים חיזוק תורה ומעשים טובים תפילה ודרך ארץ, הדבר הראשון הוא תורה, וגם מעשים טובים, תפילה, ודרך ארץ היינו צריכי הגוף, כדי שיהיה לו כוח לעסוק בתורה ובמצוות, ופירש"י "שיתחזק אדם בהם תמיד ובכל כוחו", והיינו שלא שייך חיזוק אם זה לא תמיד ולא בכל כוחו.

החיזוק צריך להיות תמיד, מפני שגם היצר הרע נמצא תמיד, וכמו שכתב בחובות הלבבות (שער ייחוד המעשה פ"ה) "שאתה ישן לו והוא ער לך", והחיזוק הוא על ידי ספרי מוסר שהם תורת היראה, וכתוב בשם החיד"א כי עיקר התורה תבלין ליצר הרע הוא בלימוד המוסר, שעל ידי ספרי המוסר מקבלים יראת שמים, וגם יש בהם עצות פסיכולוגיות כיצד להתגבר על היצר.

וצריכים לדעת כי אף על פי שפחד מזיק לגוף וכמו שאמרו (בי"ב י, א) גוף קשה פחד שוברו, מכל מקום הפחד של יראת שמים אינו מחליש את כוחות הגוף וגם לא את כוחות הנפש, ואדרבה כתוב (משלי י, כז) "יראת השם תוסיף ימים", ומי שלומד ספרי מוסר ביישוב הדעת ובקביעות לכל הפחות פעם ביום, זה משמח את הנפש, מפני שהוא רואה מה חסר לו, ויודע מה שצריך לתקן.

ועוד ידוע מה שכתב החזון איש בקונטרס אמונה וביטחון כי דקדוק ההלכה מוסיף יראת שמים. גם אם אדם נזהר בכל פעולה ופעולה שתהיה לפי ההלכה, וכל הדיבורים והמעשים והמחשבות יהיו עם כל דקדוקי ההלכה, אדם כזה הוא מאושר. ולזה צריך קביעות במשנה ברורה ובספרי ההלכה, מה שנוגע למעשה דבר יום ביומו, הלכות השכמת השחר, תפילה וברכות וכיוצא בזה.

יש לנו דרך בטוחה להצלחה, ובעזרת השם כל מי שיעשה זאת יצליח, ונזכה בזכות זה לגאולה שלמה בקרוב, ובלע המוות לנצח.

סילוקן של צדיקים

דברים שנאמרו בישיבת פוניבז', כ"ט תמוז תשע"ב

"קשה סילוקן של צדיקים לפני הקב"ה יותר מחורבן בית המקדש ויותר מצ"ח תוכחות שבמשנה תורה" (איכה רבה א, לו). וצריך להבין מה הביאור בזה, ומה הטעם שסילוקן של צדיקים קשה יותר מחורבן בית המקדש?

ומצינו גם בחורבן בית שני (גיטין נו, א) שהוציאו את רבי יוחנן בן זכאי מחוץ לירושלים, ורבי יוחנן דיבר עם אספסינוס קיסר, וביקש תן

לי יבנה וחכמיה, מפני שביבנה היו תלמידי חכמים, וגם הסנהדרין גלתה לשם כמבואר בגמרא (ר"ה לא, א).

וביקש רבי יוחנן מהקיסר שישאיר את יבנה וחכמיה, ולא ביקש גם על בית המקדש, מפני שסבר כי אינו יכול לבקש שני דברים, והעדיף ובחר לבקש על יבנה וחכמיה יותר מבית המקדש, והוא כנ"ל שקשה סילוקן של צדיקים יותר מחורבן בית המקדש.

ובאמת אמרו חז"ל (ברכות ח, א) מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, זהו תכלית הבריאה שעבורו הקב"ה רוצה וצריך את העולם, שיהיה כבוד שמים וקידוש השם בארבע אמות של הלכה על ידי לימוד התורה.

ושמעתי ממרן הרב מפוניבז' זצ"ל שאמר כי גם בזמן בית המקדש, ארבע אמות של הלכה היו העיקר, אלא שהיו גם בית המקדש וגם ארבע אמות של הלכה, ובית המקדש השפיע קדושה וגרם להוסיף תורה, אבל תורה עצמה בוודאי היא יותר מבית המקדש, וכפי שביקש רבי יוחנן "תן לי יבנה וחכמיה" יותר מבית המקדש.

ומיום שחרב בית המקדש נשארו להקב"ה בעולמו רק ארבע אמות של הלכה, והיינו לימוד התורה, שזה חשוב יותר מבית המקדש, מפני שקדושת התורה משפיעה, והיא תבלין נגד היצר הרע, וכיון שעל ידי לימוד התורה מתגברים על היצר וחוזרים בתשובה, ממילא יחזור גם בית המקדש, ומצינו שמתן תורה היה לפני בית המקדש, כי שייך שיהיה תורה גם בלי בית המקדש, אבל בית המקדש לא שייך שיהיה בלי תורה.

וכשחרב בית המקדש היו חטאים שגרמו את החורבן, וכל החטאים היו מחמת היצר הרע, מפני שהתורה הייתה חלשה, ולא הספיקה כדי להתגבר על היצר, ואם היו דבוקים בתורה כראוי, קדושת התורה הייתה משפיעה עליהם שלא להיכשל בחטאים, וכמו שאמרו חז"ל (פתיחתא דאיכה רבה ב) על הפסוק "ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו" – הלוואי אותי עזבו ותורתי שמרו מתוך שהיו מתעסקים בה המאור שבה היה מחזירים למוטב.

וכן מצינו בגמרא (נדרים פא, א) ששאלו על מה אבדה הארץ, והשיב הקב"ה על עזבם את תורתי – שלא בירכו בתורה תחילה, וכתב שם הר"ן בשם רבינו יונה "שלא הייתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה", והיינו שלא החשיבו את התורה כל כך, וממילא לא היו דבוקים בה כראוי, וכיון שהיה חסר את זכות התורה, נכשלו בחטאים וחרב בית המקדש.

ולכן אמרו בפרקי אבות (א, ב) "על שלושה דברים העולם עומד, על התורה, על העבודה ועל גמילות חסדים", והסדר הוא קודם תורה ואחר כך עבודה, מפני שאם אין תורה, היצר הרע שולט ולא שייך עבודה, ואחרי שיש תורה ועבודה שייך גם גמילות חסדים, כי רק לאחר שלומדים תורה ומתגברים על היצר הרע, ויש גם עבודה, היינו אמונה, אז שייך שיהיה חסד בשלמות ובלו נגיעות.

ולזה לא מספיק לימוד התורה אלא צריכים גם את האמונה, שהאמונה היא היסוד לכל, וכמו שאמרו חז"ל (מכות כג, ב) "בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה", ובאמת התורה עצמה נותנת אמונה, והאמונה היא היסוד לכל המידות הטובות, וכפי שכבר דיברנו כמה פעמים כי מי שהוא בעל אמונה לא שייך אצלו כעס, ולא גאווה, ולא שום מידה רעה.

והעיקר הוא לימוד התורה, שהתורה משפיעה על האדם הלומד בעצמו, וגם על אחרים שאינם לומדים, וכמו שכתב החזון איש באיגרת (ג, סב) כי במקום שיש בעל תורה אמיתי, השפעתו ניכרת על הסביבה, ואינו צריך לדבר או לעשות תעמולה להשפיע, בשיחות או בדרשות, אלא עצם ההנהגה של בעל תורה אמיתי, יש בה השפעה גדולה.

לכן קשה סילוקן של צדיקים יותר מחורבן בית המקדש, כי צדיק הוא מי שדבוק בתורה בשלמות, ולא שייך להיות צדיק בלי תורה, וכשצדיק נפטר זה קשה לפני הקב"ה יותר מחורבן בית המקדש, כי בית המקדש צריך גם כן את זכות התורה, ורק כשיש תורה שייך

שיהיה בית המקדש, ואז בית המקדש משפיע ומוסיף עוד תורה, ועל ידי זה שייך גם עבודה וגמילות חסדים.

ועכשיו בסילוקו של צדיק, שהיה דבוק בתורה הפלא ופלא, באופן שהוא למעלה מהטבע, וכל מי ששמע פעם איך שהיה אצלו הדבקות בתורה עם שמחת התורה, זהו ממש כמו שמונב בגמרא (עירובין נד, ב) הפסוק "באהבתה תשגה תמיד", שכל הראש תפוס כל הזמן בתורה, עם דבקות בתורה בשמחה ומחשבות של אמונה, זה מה שעכשיו חסר לנו.

ובאמת יש הרבה דרגות בדבקות בתורה, ובגמרא שם קראו את הפסוק "באהבתה תשגה תמיד" על רבי אלעזר בן פדת, שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו מוטל בשוק העליון של ציפורי, ועוד מובא במדרש (שה"ש רבה ח, ח) כד דמך רבי יוחנן היה דורו קורא עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב רבי יוחנן את התורה בזו יבזו לו.

ומובא שם במדרש שרבי יוחנן היה עשיר גדול, וכפי הנראה שקיבל בירושה רכוש גדול מאד, והיו לו הרבה שדות וכרמים, ומכר את הכל כדי שיוכל לעסוק בתורה, ובכה רבי חייא בר אבא על רבי יוחנן שלא השאיר כלום לעת זקנתו, והשיב לו רבי יוחנן וכי קלה היא בעיניך שמכרתי דבר שנברא לשישה ימים וקניתי דבר שניתן לארבעים יום.

ומסופר בגמרא (תענית כא, א) שכשהגיעו מים עד נפש, חשב רבי יוחנן לעסוק קצת במסחר לפרנסת ביתו, ושמע בת קול שאומרת מי הם האנשים שמניחים חי עולם ועוסקים בחיי שעה, ורק הוא שמע את הבת קול, והבין כי מן השמים רוצים שימשיך ללמוד, ונשאר ללמוד מתוך הדחק, והסוף היה שעשו אותו לראש ישיבה, ונתנו לו את כל מה שצריך לפרנסתו.

"אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב רבי יוחנן את התורה בזו יבזו לו", דרגה כזו של אהבת התורה! זה מה שחסר לנו עכשיו, וקשה סילוקו של צדיקים יותר משריפת בית המקדש, מפני שגם בית המקדש צריך תורה, ובלי תורה אין בית המקדש, והצדיקים שיושבים ועוסקים בתורה, הם בונים את בית המקדש.

עכשיו זה חסר לנו, ועלינו לדעת מה זה מחייב אותנו. אמרו חז"ל (מו"ק כח, א) למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתם של צדיקים מכפרת, ולכאורה צריך ביאור היכן מצינו כפרה בלא תשובה, וכי שייך שיתכפר לאדם חטאו בלא שיעשה תשובה על זה, הרי בוודאי שצריכים תשובה בשביל הכפרה, וכיצד מיתת צדיקים מועילה לכפרה?

והביאור בזה, כי מיתת צדיקים מכפרת מפני שמיתת הצדיק מעוררת ומביאה לתשובה, וכמו שהביא רש"י על התורה (ויקרא י, ג) מדברי חז"ל במיתת נדב ואביהוא שכשהקב"ה עושה דין בצדיקים שמו מתיירא ומתעלה ומתקלס, כי במיתת הצדיקים רואים עד היכן מגעת מידת הדין, שפוגעת אפילו בצדיקים, ועל ידי זה מתעוררים ומוסיפים יראת שמים.

והזכיר רש"י בדבריו שלוש עניינים, 'מתיירא' היינו שמוסיפים יראת שמים, כי כשרואים מידת הדין בצדיקים, מבינים שכל אחד צריך לחשוש ממידת הדין, וכמו שאמרו (מו"ק כה, ב) אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר, 'ומתעלה ומתקלס' הם דרגות גבוהות של אהבת השם, כי על ידי היראה משתנים ומגיעים גם לאהבה, כך הוא הסדר, קודם יראה ואחר כך אהבה.

ומובא בפירוש"י על הפסוק (ויקרא י, ג) "הוא אשר דיבר השם לאמור בקרובי אקדש" – "היכן דיבר? ונודעתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי, אל תיקרי בכבודי אלא במכובדי, אמר לו משה לאהרן יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך, עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך", עכ"ד.

והיינו כי נדב ואביהוא בפטירתם זכו להביא להשראת השכינה במשכן, מפני שכשהקב"ה עושה דין בצדיקים שמו מתיירא מתעלה

ומתקלס, וכשראו בני ישראל את פטירת נדב ואביהוא שהם גדולי הדור, מיד התחזקו ביראה ואהבה, ועל ידי זה נעשו ראויים להשראת השכינה, ועל זה אמר משה לאהרן "עכשיו אני רואה שהם גדולים ממני וממך", שזכו בפטירתם לעשות זיכוי הרבים גדול כל כך.

וכשרואים שהקב"ה עושה דין בצדיקים, עלינו להתחזק ולהתעורר מזה, וכיון שחסר לנו ההשפעה, אנחנו חייבים להמשיך ההשפעה על ידינו. כל אחד לפי כוחו ולפי טבעו יכול יותר ויותר להיות דבוק בתורה, עם עבודה ועם מידות טובות, אין גבול ואין שיעור למדרגות שאפשר להוסיף בזה, וכמו שכתב רבינו יונה (ג, יז) במעלות העליונות "לכל אחת מהנה כמה מדרגות".

ולמשל גמילות חסדים, יש בזה הרבה מדרגות, וכמו שאמרו חז"ל (אבות דרבי נתן פ"ז) על איוב שהיה בעל ייסורים, ושאל את הקב"ה מדוע מגיעים לו ייסורים, הרי הוא עושה הרבה צדקות וחסד במסירות נפש, והשיב לו הקב"ה שעדיין לא הגיע לחצי שיעור של אברהם במידת החסד, כי איוב כשבא אליו אורח, היה שואל אותו במה הוא רגיל, ומי שלא היה רגיל לאכול דברים משובחים, נתן לו איוב כפי הרגלו, ואילו אברהם אבינו לא שאל את האורח כלום, ומיד נתן לו מן המשובח ביותר, למרות שאינו רגיל בזה.

וכך גם בכל המעלות העליונות יש בהם המון דרגות, אין גבול ואין שיעור לדרגות של דבקות בתורה, וגם בעבודת התפילה ובמידות טובות, תמיד יש מה להתקדם ולהוסיף בזה, ועכשיו בשעת מיתת צדיקים, עלינו להתעורר ולהתחזק בדברים הצריכים חיזוק, ומי שיתחזק יזכה לסייעתא דשמיא!

הכנה לבין הזמנים

נאמר בסוף השיעור היומי, יום חמישי ז' מנ"א תשע"ב

אנו עומדים לפני הימים שנקראים בשם "בין הזמנים", ידוע משנים קדמוניות שהיה בין הזמנים רק בחודשי ניסן ותשרי, וכתוב בספרים שימי בין הזמנים נועדו בשביל המלמדים ולא בשביל התלמידים, כי המלמדים יש להם משפחה וצריכים להכין את צרכי החג, וכיון שהמלמדים היו עסוקים, לא לימדו בבין הזמנים, אבל עכשיו יש ירידת הדורות, ובין הזמנים נהיה גם צורך התלמידים, ורוב התלמידים זקוקים למנוחה בבין הזמנים, וגם נוסף עוד בין הזמנים, מתשעה באב עד חודש אלול.

אבל גם מי שזקוק למנוחה, צריך שהמנוחה תהיה לשם שמים, מתוך הרגשה שזה הכרח, ולא בתור פריקת עול חלילה, כאילו שעכשיו הוא פטור מתלמוד תורה ופטור מכוונה בתפילה, אסור שתהיה פריקת עול, וידוע כי הרבה פעמים היו אסונות בימי בין הזמנים, והיו בחורים מצוינים ממש שיצאו לטילים בבין הזמנים, או בסוף הזמן, והיו אסונות רחמנא לצלן, מפני שחסר את זכות התורה, ופריקת עול תורה זהו דבר חמור מאד.

ובאמת טבע האדם שהוא אוהב את המנוחה, וכפי שמצינו גם בדור המדבר כשנסעו בפעם הראשונה מהר סיני כתוב (במדבר י, לג) "ויסעו מהר השם", וכתבו התוספות בשבת (קטז, א) כי הייתה שם פורענות שנסעו מהר סיני כתינוק הבורח מבית הספר, לפי שלמדו הרבה תורה בסיני, והרמב"ן עה"ת בפרשת בהעלותך (במדבר י, לה) הביא מהמדרש שנסעו בשמחה, אמרו שמא ירבה ליתן לנו מצוות וכו' וקרא החטא פורענות עכ"ל.

והנה בשעה שהיו בהר סיני ועסקו בתורה לא הרגישו שום קושי ולא התעייפו, מפני שעסקו בתורה והרגישו את מתיקות התורה, והייתה התורה תבלין ליצר הרע, וגם קדושת המקום השפיעה עליהם, שהיו

בהר סיני מקום שהשכינה נמצאת שם, אבל לאחר שהפסיקו ללמוד ופנו לנסוע מהר סיני, מיד טבע הגוף נמשך אחר המנוחה, והיצר הרע מתגבר ומפתה לשמוח במה שלא עוסקים בתורה.

וכך הוא הטבע של תינוק, שהולך לבית הספר מפני שהוא מוכרח ואין לו ברירה, וכשגומרים את הלימודים בבית הספר מיד הוא בורח ורוץ בשמחה, כי הוא רוצה לשחק וקשה לו ללמוד, וכך גם יש אנשים מבוגרים שהטבע של תינוק מתעורר אצלם ומתנהגים בחוסר בגרות, אבל מי שהוא בר דעת קשה לו להפסיק ללמוד, וכשצריך ללכת הוא מצטער שאינו יכול להמשיך ללמוד, כי הלימוד מושך ומעניין אותו, ויש לו שמחה במה שהוא לומד.

ולכן גם מי שזקוק למנוחה, צריך להיזהר שלא תהיה המנוחה מתוך פריקת עול, אלא כדי שיתחזק ויהיה לו כוח לעסוק בתורה ובמצוות, וכמו שאמרו (אבות ב, יב) וכל מעשך יהיו לשם שמים, וכתב הרמב"ם (הלכות דעות ג, ג) שאם אדם ישן עם כוונה כזאת הרי הוא עובד השם בשנתו, וכל אחד יעשה חשבון כמה זמן שצריך למנוחה, ולפעמים צריכים גם להחליף את המקום לכמה ימים, ששינוי המקום מחזק את המוח, אבל כל זה בלי לפרוק עול תורה.

והעצה לעבור בשלום את כל הניסיונות של בין הזמנים, זהו על ידי שקובעים זמנים מסודרים לכל דבר, כל אחד צריך שיהיה לו זמן קבוע ללכת לישון, שהשינה בזמן היא זריזות ולא עצלות, ויש שנמשכים ומתעכבים בלילה עד שעה מאוחרת ורוצים לפטפט קצת, אך זה נובע מעצלות וחיסרון זריזות, ומידת הזריזות היא להתגבר על הכוח המושך של דברים כאלה.

וגם צריכים זריזות לקום בזמן לתפילה, ומי שישן יותר ממה שצריך זוהי עצלות, כמו שכתוב (משלי ו, ט) "עד מתי עצל תשכב", וכל אחד יודע כמה צריך בשביל בריאות הגוף, ויש לשמור על זמני התפילה ולהתפלל במקום קבוע, שמצינו בחז"ל (ברכות ו, ב) שיש מעלה מיוחדת בקובע מקום לתפילתו, וראוי להתפלל במקום שהציבור מתפללים ביישוב הדעת ובמרגוע, שזוהי תפילה אחרת לגמרי.

וצריך גם זמן קבוע לתורה, ומקום קבוע היכן ללמוד, ולקבוע מראש מה ללמוד, אם חזרה או לימוד חדש, וכן על מה לחזור או איזה דבר חדש ללמוד, כי לפעמים עד שמחליטים מה ללמוד עובר הזמן בבטלה, והטוב ביותר הוא ללמוד מה שלבו חפץ, וכפי שידוע בשם הסטייפלר שאמר כי המעלה בבין הזמנים שכל אחד לומד מה שמושך ומעניין אותו, ולא משועבדים למסגרת, וממילא יותר מרותקים ומרוכזים במה שלומדים, ועל ידי זה יש הצלחה בתורה.

וכן יש לקבוע זמן בכל יום ללימוד המוסר, כל אחד יש ספר מוסר שמושך ומעניין אותו, לדעת מה חובתו בעולמו ולא להסיח דעת מיראת שמים, והדורות הראשונים לא היו זקוקים ללימוד המוסר, מפני שהיו מתפללים כמו שכתוב בשולחן ערוך (הלכות תפילה צח, א) בהתפשטות הגשמיות, והיו קרובים למעלת הנבואה, ותפילה כזאת היא לימוד המוסר הטוב ביותר, אבל אנחנו שלא זכינו למדרגה כזאת, אנו מוכרחים לקבוע זמן בכל יום ללימוד המוסר.

ידוע כי בין הזמנים הוא הסימן לדעת מה המדרגה של כל אחד ואחד, כיצד הוא לומד ומתפלל בזמן שאין מסגרת המחייבת אותו לזה, וכל אחד יכול להתעלות בבין הזמנים יותר מכל השנה, מפני שאז הוא עושה הכל מתוך בחירה עצמית ולא עם הכרח, וכיון שהוא בא ליטהר מעצמו, זוכה לסייעתא דשמיא יותר מן הרגיל, וכמו שאמרו חז"ל (יומא לח, ב) הבא ליטהר מסייעים אותו, ואמרו (מכות י, ב) בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו.

ויש עוד דבר הנוגע לבין הזמנים, שנמצאים בבית וחייבים בכיבוד אב ואם, וראיתי בשם החזון איש שאמר כי כמו שמצינו (מגילה ד, א) משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלים ודורשים בענייניו של יום

הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג, וצריך ללמוד את הלכות החג שלושים יום לפני החג, כך גם צריכים ללמוד הלכות כיבוד אב ואם בזמן של כיבוד אב ואם, ולהיות מוכן לקיים המצוה כהלכתה.

ומצות כיבוד אב ואם היא לא רק במעשה אלא גם בלב, ואמנם יש גם מעשים של כבוד ומורא, אבל מהמעשים רואים את המטרה, שיהיה כבוד ומורא בלב, וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות ממרים ו, א) "שקל אותן הכתוב בכבודו ובמוראו... כדרך שציווה על כבוד שמו הגדול ומוראו כך ציווה על כבודם ומוראם", ורבינו יונה כתב בסוף איגרת התשובה כי מאחר שהוקש כיבוד אב ואם לכבוד המקום, מקיימים בזה גם מצות כבוד המקום.

ובאמת שנינו בריש מסכת פאה (א, א) שכיבוד אב ואם הוא מן הדברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה, וראיתי בשם אחד שאמר כי רואים דבר זה במציאות, שמי שזהיר בכיבוד אב ואם יש לו עולם הזה מצוין, ומי שחס ושלום אינו זהיר בזה, גם העולם הזה שלו הוא לא עולם הזה, ועכשיו כשנמצאים בבית בימי בין הזמנים, צריכים לזכור זאת, ולקיים כיבוד אב ואם כהלכתו.

והנה אמרו חז"ל (ירושלמי ברכות ט, ה) אם ראית את הבריות שנתייאשו ידיהן מן התורה מאד עמוד והתחזק בה ואתה מקבל שכר כולם. וכמו כן אמרו (אבות ה, ב) עשרה דורות מאדם ועד נח, להודיע כמה ארך אפיים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסים ובאים עד שהביא עליהם את מי המבול. עשרה דורות מנח ועד אברהם, להודיע כמה ארך אפיים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסים ובאים, עד שבא אברהם וקיבל שכר כולם.

והיינו שהקב"ה מאריך אפו לרשעים עד עשרה דורות אולי יחזרו בתשובה, אבל יותר מזה אינו מאריך אף, ולאחר עשרה דורות שהכעיסו לפניו הביא עליהם הקב"ה את מי המבול, ושוב היו עוד עשרה דורות שהכעיסו לפניו והיו צריכים להיענש, ואמנם נשבע הקב"ה שלא יביא עוד מבול לעולם, אך יכולים להיות עונשים אחרים שאינם מבול, ובא אברהם אבינו ותיקן את העולם, והצילם מן העונש, וקיבל שכר כנגד כולם.

ושמעתי ממו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל שביאר מה שאמרו "עד שבא אברהם וקיבל שכר כולם", שהשכר כנגד כולם הוא כמו השכר שהיו כולם מקבלים אם היו צדיקים, מפני שכוח הטומאה בעולם היה חזק מאד מחמת העשרה דורות שהיו מכעיסים ובאים, וכנגד זה היה צריך הרבה חיזוק, ואברהם אבינו עמד עם כל כוחותיו במסירות נפש נגד השפעת הטומאה של עשרה דורות, וכיון שהיה צריך לזה חיזוק גדול, קיבל שכר כנגד כולם.

ומטעם זה אמרו חז"ל שאם נתייאשו ידי הבריות מן התורה, ולמשל בימי בין הזמנים שבדרך כלל יש בהם רפיון מתורה, מי שמתחזק בעסק התורה בימים אלו נוטל שכר כנגד כולם, והיינו כמו אם היו כל המתרפים עוסקים בתורה בימים אלו, הרי השכר על זה היה עצום, כי החיזוק בבין הזמנים קשה יותר מאמצע הזמן, והיחיד שמתחזק בימים אלו יכול לזכות בכל השכר הזה, כיון שצריך להתגבר יותר, ונוטל שכר כנגד כולם.

מי שמתחזק בימים אלו זוהי הכנה גדולה לאלול, ומלפנים היו מתחילים את ההכנה לימי הדין בחודש אלול, ולאול עצמו לא היה צריך הכנה, אבל עכשיו שיש ירידת הדורות צריכים לעסוק גם בהכנה לאלול, ועל ידי החיזוק בימים אלו זוכים להכנה מצוינת, וכמו שאמרו הבא ליטהר מסייעים אותו, ויש סייעתא דשמיא להצלחה ועלייה מתמדת. אדם יכול תמיד להתעלות, ומי שיש לו קביעות וסדר יום כמו שדיברנו, הרי הוא מתעלה ומתעלה כל הזמן!